

Sociálně-právní ochrana dětí

© Radovan Dávid, 2008

ÚVOD

2

Program přednášky

- Obecný úvod
 - Vztah soukromého a veřejného práva
 - Blaho dítěte
- Sociálně-právní ochrana dětí
 - Vymezení pojmu
 - Projevy v právním řádu ČR
 - Zákon o rodině
 - Zákon o sociálně-právní ochraně dětí
 - Občanský soudní řád
 - Další předpisy (trestní a správní právo)
- Intervence státu
 - Rodinné právo a intervence státu
 - Státní zastupitelství

3

Účel rodinného práva

- Blaho dítěte
- Ochrana slabšího

- Dopad veřejného práva do sféry rodinněprávních vztahů
- Význam čl. 8 Úmluvy

4

Základní zásady rodinného práva - blaho dítěte

- V nejužším pojetí se dotýká pouze vztahu mezi rodiči a dětmi
- V nejširším pojetí se dotýká vztahu dítěte a státu

- Je (společně se zájmem) předním hlediskem sociálně-právní ochrany dětí

- Obtížné definovat
 - Zájem dítěte má různý dosah a význam z hlediska rozhodování státních orgánů

5

Zájem dítěte

- Formulace:
 - „Vyžaduje-li to zájem dítěte“
 - „Vyžaduje-li to zájem na výchově“

 - „Je povinen přihlédnout k zájmu dítěte“

 - „Střet, konflikt zájmů“

6

Rodinněprávní vztahy

- Rodiče jsou odpovědní za výchovu svých dětí
- Z výkonu práv a povinností mezi rodiči a dětmi vznikají nejen práva a povinnosti mezi těmito účastníky, ale vyplývají z nich i určitá práva a povinnosti mající veřejnoprávní charakter
- Možnost zásahu státu do rodinných vztahů
 - Upraveno (částečně) v zákoně o rodině
 - Upraveno (převážně) v zákoně o sociálně-právní ochraně dětí
- Pokud rodina ve vztahu k nezletilým dětem plní řádně své funkce, nikdo není oprávněn do vztahů zasahovat
 - V opačném případě je stát povinen zasáhnout

7

Sociálně-právní ochrana

8

Pojem

- Vymezení dle zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí jako:
 - Ochrana práva dítěte na příznivý vývoj a řádnou výchovu
 - Ochrana oprávněných zájmů dítěte, včetně ochrany jeho jmění
 - Působení směřující k obnovení narušených funkcí rodiny
- Demonstrativní charakter

9

Orgány sociálně-právní ochrany dětí

- Krajské úřady
- Obecní úřady obcí s rozšířenou působností
- Obecní úřady
- Ministerstvo práce a sociálních věcí
- Úřad pro mezinárodněprávní ochranu dětí
- Sociálně-právní ochranu zajišťují také:
 - obce v samostatné působnosti, kraje v samostatné působnosti, komise pro sociálně-právní ochranu dětí, pověřené osoby (§ 48)

10

Komu je sociálně-právní ochrana určena?

- Týká se nezletilých dětí
 - Bez ohledu na další kritéria
- Týká se dětí, které ji skutečně potřebují
 - Zákon vymezuje okruh dětí, jimž je věnována zvýšená pozornost

11

Zaměření sociálně-právní ochrany na děti

- Jejichž rodiče:
 - Zemřeli
 - Neplní povinnosti vyplývající z rodičovské zodpovědnosti
 - Nevykonávají nebo zneužívají práva plynoucí z rodičovské zodpovědnosti
- Které byly svěřeny do výchovy jiné fyzické osoby, pokud tato osoba neplní povinnosti plynoucí ze svěřeni dítěte do její výchovy
- Které vedou zahálčivý nebo nemravný život spočívající zejména v tom, že
 - zanedbávají školní docházku
 - nepracují, i když nemají dostatečný zdroj obživy
 - požívají alkohol nebo návykové látky, žijí se prostitutí
 - spáchaly trestný čin nebo, jde-li o děti mladší než patnáct let, spáchaly čin, který by jinak byl trestným činem, opakovaně nebo soustavně páchají přestupky nebo jinak ohrožují občanské soužití

12

- Které se opakovaně dopouští útěků od rodičů nebo jiných fyzických nebo právnických osob odpovědných za výchovu dítěte
- Na kterých byl spáchán trestný čin ohrožující život, zdraví, jejich lidskou důstojnost, mravní vývoj nebo jmění, nebo je podezření ze spáchání takového činu
- Které jsou na základě žádostí rodičů nebo jiných osob odpovědných za výchovu dítěte opakovaně umísťovány do zařízení zajišťujících nepřetržitou péči o děti nebo jejich umístění v takových zařízeních trvá déle než 6 měsíců

13

- Které jsou ohrožovány násilím mezi rodiči nebo jinými osobami odpovědnými za výchovu dítěte, popřípadě násilím mezi dalšími fyzickými osobami
- Které jsou žadateli o azyl odloučenými od svých rodičů, popřípadě jiných osob odpovědných za jejich výchovu

14

Zásady sociálně-právní ochrany

- Předním hlediskem je zájem a blaho dítěte
- Každý je oprávněn upozornit na závadné chování dětí jejich rodiče
- Každý je oprávněn upozornit orgán sociálně-právní ochrany dětí
 - Povinnost zachovat mlčenlivost o osobě, která orgán sociálně-právní ochrany upozornila
- Dítě má právo požádat o pomoc i bez vědomí rodičů
 - Povinnost orgánu sociálně-právní ochrany pomoci
- Dítě má právo se svobodně vyjadřovat ve všech záležitostech
- I rodič a jiná osoba odpovědná za výchovu jsou oprávněni požádat orgán sociálně-právní ochrany dětí o pomoc

15

Projevy sociálně-právní ochrany v právním řádu

16

Zákon o rodině

- Orgán sociálně-právní ochrany:
 - Může být ustanoven opatrovníkem při střetu zájmů - § 37
 - Může učinit opatření (intervence státu) - § 43
 - Návrh na svěření do pěstounské péče (na přechodnou dobu) - § 45a
 - Předkládání zpráv v případě ústavní výchovy - § 46
 - Návrh na rozhodnutí o splnění podmínek ve vztahu k souhlasu rodičů s osvojením dítěte - § 68
 - Přijímá souhlas rodičů s osvojením dítěte - § 68a
 - Rozhoduje o svěření dítěte do péče budoucích osvojitelů, jestliže jde o dítě v ústavu nebo v zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc - § 69
 - Vyjadřuje se k osvojení - § 70
 - Může být ustanoven poručníkem - § 79

17

Zákon o sociálně-právní ochraně dětí

- Preventivní a poradenská činnost
 - Obecní úřad je povinen
 - vyhledávat děti, které potřebují pomoc
 - působit na rodiče, aby plnili povinnosti vyplývající z rodičovské zodpovědnosti
 - projednat s rodiči odstranění nedostatků ve výchově dítěte,
 - projednat s dítětem nedostatky v jeho chování
 - sledovat, zda je na základě kontrolních oprávnění zamezováno v přístupu dětí do prostředí, které je z hlediska jejich vývoje a výchovy ohrožující
 - poskytnout nebo zprostředkovat rodičům na jejich žádost poradenství při uplatňování nároků dítěte podle zvláštních právních předpisů
 - oznámit obecnímu úřadu obce s rozšířenou působností skutečnosti, které nasvědčují tomu, že jde o děti potřebující pomoc

18

Zákon o sociálně-právní ochraně dětí

- Preventivní a poradenská činnost:
 - Obecní úřad obce s rozšířenou působností je povinen
 - sledovat nepříznivé vlivy působící na děti a zjišťovat příčiny jejich vzniku
 - činit opatření k omezení působení nepříznivých vlivů na děti

19

Zákon o sociálně-právní ochraně dětí

- Povinnost dalších subjektů
 - Státní orgány, pověřené osoby, školy, školská zařízení, zdravotnická zařízení, popřípadě další zařízení určená pro děti jsou povinny oznámit obecnímu úřadu obce s rozšířenou působností skutečnosti, které nasvědčují tomu, že jde o děti potřebující pomoc, a to bez zbytečného odkladu po tom, kdy se o takové skutečnosti dozví
 - Zřizovatel zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc má při přijetí dítěte do zařízení povinnost tuto skutečnost ohlásit bez zbytečného odkladu obecnímu úřadu obce s rozšířenou působností

20

Zákon o sociálně-právní ochraně dětí

- Povinnost dalších subjektů
 - Zdravotnické zařízení je povinno při ošetřování úrazu dítěte v případě podezření z týrání dítěte, zneužívání dítěte nebo ze zanedbávání péče o ně zajistit zaznamenání úrazu. Jestliže zdravotnické zařízení zjistí, že charakter zranění neodpovídá popisu úrazu uvedeného doprovázející osobou, popřípadě dítětem, tuto skutečnost v záznamu uvede. V případě, že doprovázející osoba, popřípadě dítě, odmítne záznam provést, vyznačí zdravotnické zařízení tuto skutečnost v záznamu.
 - Záznam je povinno zdravotnické zařízení zaslat obecnímu úřadu obce s rozšířenou působností

21

Zákon o sociálně-právní ochraně dětí

- Povinnost dalších subjektů
 - Zdravotnické zařízení je povinno neprodleně oznámit obecnímu úřadu obce s rozšířenou působností, že matka po narození dítěte dítě opustila a zanechala je ve zdravotnickém zařízení.
 - Každý, kdo se souhlasem rodiče nebo jiné osoby odpovědné za výchovu dítěte a bez rozhodnutí příslušného orgánu převezme dítě do své péče s úmyslem přijmout dítě do své trvalé péče, je povinen tuto skutečnost neprodleně oznámit obecnímu úřadu obce s rozšířenou působností.

22

Zákon o sociálně-právní ochraně dětí

- Poradenská činnost
 - Obecní úřad obce s rozšířenou působností
 - pomáhá rodičům při řešení výchovných nebo jiných problémů souvisejících s péčí o dítě
 - poskytuje nebo zprostředkovává rodičům poradenství při výchově a vzdělávání dítěte a při péči o dítě zdravotně postižené
 - pořádá v rámci poradenské činnosti přednášky a kurzy zaměřené na řešení výchovných, sociálních a jiných problémů souvisejících s péčí o dítě a jeho výchovu
 - poskytuje osobám vhodným stát se osvojiteli nebo pěstouny poradenskou pomoc související s osvojením dítěte nebo svěřením dítěte do pěstounské péče, zejména v otázkách výchovy dítěte
 - poskytuje pomoc při uplatňování nároku dítěte na výživné a při vymáhání plnění vyživovací povinnosti k dítěti, včetně pomoci při podávání návrhu soudu; přitom spolupracuje zejména s orgány pomoci v hmotné nouzi, povinnými osobami, orgány činnými v trestním řízení a soudy

23

Zákon o sociálně-právní ochraně dětí

- Poradenská činnost
 - Krajský úřad zajišťuje
 - přípravu fyzických osob vhodných stát se osvojiteli nebo pěstouny k přijetí dítěte do rodiny a poskytuje těmto osobám poradenskou pomoc související s osvojením dítěte nebo svěřením dítěte do pěstounské péče včetně speciální přípravy k přijetí dítěte pěstounem na přechodnou dobu,
 - osvojitelům nebo pěstounům poradenskou pomoc související s osvojením dítěte nebo svěřením dítěte do pěstounské péče, zejména v otázkách výchovy.
 - obdobně i pro poručenství
 - Krajský úřad je povinen alespoň jednou v roce zabezpečit konzultace o výkonu pěstounské péče

24

Zákon o sociálně-právní ochraně dětí

- **Výchovná opatření**
 - Obecní úřad rozhoduje o opatřeních podle zákona o rodině, neučinil-li tak soud
 - Nepotřebuje schválení soudu
- **Obecní úřad:**
 - napomene vhodným způsobem nezletilého, jeho rodiče a osoby, kteří narušují jeho řádnou výchovu
 - stanoví nad nezletilým dohled a provádí jej za součinnosti školy, občanských sdružení v místě bydliště nebo na pracovišti
 - uloží nezletilému omezení, která zabrání škodlivým vlivům na jeho výchovu, zejména návštěvu podniků a zábav pro nezletilého vzhledem k jeho osobě nevhodných.

25

Opatření na ochranu dětí

- **Obecní úřad obce s rozšířenou působností podává návrh soudu**
 - na rozhodnutí o splnění podmínky osvojení spočívající v tom, že rodiče neprojevují zájem o své dítě
 - na omezení nebo zbavení rodičovské zodpovědnosti nebo pozastavení jejího výkonu
 - na nařízení ústavní výchovy
 - na prodloužení nebo zrušení ústavní výchovy
 - na svěřeni dítěte do péče zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc, na prodloužení doby trvání tohoto svěřeni a na zrušení rozhodnutí o svěřeni dítěte do tohoto zařízení.

26

Opatření na ochranu dětí

- **Obecní úřad podává soudu podněty k opatřením týkajícím se výchovy dětí**
- **Obecní úřad obce s rozšířenou působností poskytuje součinnost soudu při výkonu rozhodnutí o výchově nezletilých dětí**
- **Ocitne-li se dítě bez péče přiměřené jeho věku, zejména v důsledku úmrtí rodičů nebo jejich pobytu ve zdravotnickém zařízení, je obecní úřad povinen zajistit takovému dítěti neodkladnou péči**
- **Ocitlo-li se dítě bez jakékoliv péče nebo jsou-li jeho život nebo příznivý vývoj vážně ohroženy nebo narušeny, je obecní úřad obce s rozšířenou působností povinen podat neprodleně návrh soudu na vydání předběžného opatření**

27

Další činnost orgánů sociálně-právní ochrany

- **Rozhodují o svěřeni dítěte do péče budoucích osvojitelů, je-li dítě v ústavu nebo v zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc**
- **Rozhodují o svěřeni do péče fyzické osoby, která má zájem stát se pěstounem, je-li dítě v ústavu nebo v zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc**
- **Zprostředkovávají osvojení a pěstounskou péči**
- **Sledují výkon ústavní a ochranné výchovy**
- **Zřizují zařízení sociálně-právní ochrany**

28

Občanský soudní řád

- **Orgán sociálně-právní ochrany dětí**
 - **Může navrhnout předběžné opatření dle § 76a**
 - **V řízení, jehož účastníkem je nezletilé dítě, může soud zjistit názor dítěte i prostřednictvím tohoto orgánu - § 100 odst. 4**
 - **Soud zpravidla zjistí názor tohoto orgánu o vhodnosti a účelnosti navržených nebo zamýšlených opatření v řízeních o výchově a výživě nezletilých dětí - § 178**
 - **Soud může požádat tento orgán, aby vedl povinného k dobrovolnému plnění soudního rozhodnutí nebo soudem schválené dohody o výchově nezletilých dětí a o úpravě styku s nimi anebo rozhodnutí o navrácení dítěte, aniž by bylo třeba nařizovat výkon rozhodnutí - § 272**

29

Ochrana dětí ze strany státu

- **Dále např. v § 21a - 21d zákona č. 283/1991 Sb., o Policii České republiky**
 - **Vykázání**
- **Dále např. v zákoně č. 140/1961 Sb., trestní zákon**
 - § 171 - maření výkonu úředního rozhodnutí
 - § 205 - šíření pornografie
 - § 212 - opuštění dítěte
 - § 213 - zanedbání povinné výživy
 - § 215 a 215a - týrání
 - § 216 - únos
 - § 216a - obchodování s dětmi

30

Intervence státu

31

Základní zásady intervence státu

- Stát zasahuje pouze tehdy, jestliže rodina nemůže či nedokáže zabezpečit ochranu nebo rozvoj dítěte
- Zásah musí být adekvátní
 - Efektivní, přiměřený, v zájmu dítěte
- Intervence musí být rychlá

32

Rozsah intervence

- Problém je vyřešen i bez změny právního postavení členů rodiny
- Státní intervence má za následek změnu právního postavení subjektů
 - Dojde např. k pozastavení, omezení nebo zbavení rodičovské zodpovědnosti
- Nemění se právní postavení rodičů, ale fakticky dochází k omezení rodičovské zodpovědnosti
 - Např. nařízení ústavní výchovy, ochranné výchovy, zákazu styku rodiče s dítětem

33

Možné situace

- Stát musí zasáhnout, protože nastala zákonem předvídaná skutečnost
 - Zákonem je upravena možnost konkrétního řešení
 - Např. poručenství, opatrovnictví, ochranná výchova
 - Rozhodující orgán po projednání věci zvolí některé z alternativních řešení
- Stát může zasáhnout a nabídnout řešení

34

Rodinné právo a intervence státu

- Výchovná opatření
- Ústavní výchova
- Ochranná výchova

35

Výchovná opatření

- Výchovná opatření
 - Obecní úřad nebo soud:
 - napomene vhodným způsobem nezletilého, jeho rodiče a osoby, kteří narušují jeho řádnou výchovu
 - stanoví nad nezletilým dohled a provádí jej za součinnosti školy, občanských sdružení v místě bydliště nebo na pracovišti
 - uloží nezletilému omezení, která zabrání škodlivým vlivům na jeho výchovu, zejména návštěvu podniků a zábav pro nezletilého vzhledem k jeho osobě nevhodných.

36

Další možné intervence státu

- Účast státního zastupitelství v civilním řízení
- Základ úpravy v § 35 občanského soudního řádu
 - Státní zastupitelství v těchto řízeních hájí veřejný zájem
 - Jedinou výjimkou je § 62 a § 62a zákona o rodině, kde státní zastupitelství hájí zájem dítěte

37

Vstup státního zastupitelství

- Vstupuje do zahájeného řízení ve věcech:
 - určení, zda je třeba souhlasu rodičů dítěte k jeho osvojení,
 - uložení výchovného opatření
 - nařízení ústavní výchovy a prodloužení ústavní výchovy,
 - pozastavení, omezení nebo zbavení rodičovské zodpovědnosti
 - navrácení dítěte ve věcech mezinárodních únosů dětí
- Není účastníkem řízení, ale může činit všechny právní úkony, vyjma dispozice
- Navrhuje důkazy, aktivně se účastní jednání, má právo nahlížet do všech spisů, má právo přednést závěrečný návrh
- Nikdy nesmí stranit účastníku řízení

38

Zahájení řízení na návrh státního zastupitelství

- Podává návrh na zahájení řízení ve věcech:
 - uložení výchovného opatření
 - nařízení ústavní výchovy a prodloužení ústavní výchovy
 - pozastavení, omezení nebo zbavení rodičovské zodpovědnosti
- dále může např. podat návrh na popření otcovství
- Je účastníkem řízení, může disponovat
- V řízení hájí veřejný zájem

39

- Státní zastupitelství nemá v zákoně výslovně přiznanou způsobilost být účastníkem řízení ani procesní způsobilost
- Problém s věcnou legitimací
- Ohrožuje základní procesní zásady, jako rovnost, dispoziční a projednací zásadu apod.
- Ve sporných řízeních se pohybuje někde mezi žalobcem a žalovaným
 - Obdobný problém i v případě řízení dle § 193a
 - Účastníkem je žalobce, žalovaný a dítě

40

Státní zastupitelství

- Vykonává i další dohled v rovině ústavní a ochranné výchovy - jde o netrestní působnost státního zastupitelství
- Každý je oprávněn se v jakékoliv věci obrátit na státní zastupitelství, a to tzv. podnětem, nikoliv návrhem

41

Přímá operativní ochrana

- Ve vztahu k nezletilým dětem přichází v úvahu i okamžitá operativní ochrana ze strany Policie České republiky nebo orgánů činných v trestním řízení

42